

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ВЖИВАННЯ ПІДЛІТКАМИ НАРКОГЕННИХ РЕЧОВИН

У статті розкрито загальні вимоги до підготовки соціальних педагогів, що займатимуться профілактикою зловживання наркотичних речовин. Освіта з питань профілактики зловживання наркотиками буде ефективнішою, якщо соціальні педагоги отримують формальну спеціальну підготовку, матимуть можливість регулярно отримувати консультації і підтримку. Потреба у досвідчених фахівцях у сфері профілактичної роботи вимагає зміни пріоритетів у напрямках підготовки соціальних педагогів у вищих закладах освіти до означеної діяльності, а саме: забезпечення професійно-орієнтованого та діяльнісно-практичного навчання фахівців.

Ключові слова: підготовка соціальних педагогів, профілактика зловживання наркотиками, методи навчання, життєві навички.

Наркоманію вже прийнято розглядати не просто як хворобу окремої людини, а як хворобу суспільства. Соціальна значущість наркоманії очевидна, бо вона віднімає у суспільства молодих і енергійних людей, здорове потомство, забирає в небуття нерозкриті таланти. Тому так гостро стоїть проблема профілактики вживання наркотичних речовин та необхідність підготовки кваліфікованих фахівців, які б цю профілактику проводили.

Проблеми професійної підготовки у вищій школі та формування професійної готовності педагогічних працівників були і залишаються об'єктом уваги багатьох дослідників (А. Алексюк, В. Андрущенко, В. Галузинський, М. Євтух, О. Мороз, В. Омеляненко, П. Решетніков, В. Сагарда, В. Сластьонін, М. Фіцула та ін.). Низка фундаментальних наукових праць розкривають питання теорії і практики професійної підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери (В. Бочарова, Ю. Галагузова, І. Зверєва, А. Капська, О. Карпенко, І. Козубовська, Г. Лактіонова, Л. Міщик, І. Мигович, В. Поліщук, Ю. Поліщук, С. Харченко та ін.).

Дослідники вивчали різні аспекти проблеми реалізації профілактичної діяльності, а саме: питання організації взаємодії соціальних педагогів зі старшими підлітками, що мають прояви адиктивної поведінки (Л. Анісімов, О. Балакірєва, Н. Бурмака, М. Малькова, Н. Пихтіна, М. Полісадова та ін.); проблеми методики та застосування технологій профілактики і корекції адиктивної поведінки підлітків у діяльності психолога і соціального педагога загальноосвітнього закладу (С. Березін, В. Беспалько, Т. Вайніленко, К. Лисецький, Н. Максимова, В. Оржеховська, Л. Фортова, І. Шишова й ін.); питання готовності спеціалістів до профілактичної роботи зі старшокласниками (М. Ковальчук, О. Макєва, О. Пилипенко, В. Чернишова та ін.); стратегії формування здорового способу життя учнів (О. Вакуленко, Л. Ващенко, Ю. Галусян, С. Кириленко, І. Пеша й ін.). Разом з цим, наявний дефіцит наукових знань із проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики наркозалежності неповнолітніх.

Метою даної статті є аналіз тих знань, умінь і навичок, що необхідні соціальному педагогу для ефективної профілактики вживання наркогенних речовин підлітками. Таких знань і умінь педагоги набувають у процесі навчання у вищому навчальному закладі.

Зловживання психоактивними речовинами (наркотиками) визначається як неадекватне вживання, яке характеризується продовженням його, незважаючи на усвідомлення того, що вживання зумовлює або загострює постійні або тимчасові соціальні, виробничі, психологічні або фізичні проблеми, або ж періодичне вживання, коли це небезпечно для здоров'я. Залежність – необхідність у повторюваних дозах певної речовини для того, щоб почувати себе краще або не почувати гірше. Стан залежності може призвести до негативних фізичних та поведінкових наслідків, які можуть зумовити медичні або соціальні проблеми. Однією з головних ланок у ланцюгу профілактики і боротьби із наркоманією є соціальні педагоги. Освіта з питань профілактики зловживання наркотиками буде ефективнішою, якщо соціальні педагоги отримують формальну спеціальну підготовку, матимуть можливість регулярно отримувати консультації й підтримку. Потреба у досвідчених фахівцях у сфері профілактичної роботи вимагає зміни пріоритетів у напрямках підготовки соціальних педагогів у вищих закладах освіти до означеної діяльності, а саме: забезпечення професійно орієнтованого та діяльнісно-практичного навчання фахівців. При цьому актуальним стало обґрунтування теорії і практики

підготовки соціальних педагогів до профілактики вживання наркотичних речовин серед учнів старшого шкільного віку та виявлення оптимальних організаційно-педагогічних умов такої підготовки [1, с. 45].

Результати аналізу наукових досліджень свідчать про відсутність цілісного підходу до вивчення проблеми професійної підготовки соціальних педагогів, котрі займаються профілактикою наркотичної залежності серед старшокласників. Це обумовлено як складністю професійних функцій такого спеціаліста, багатогранністю і специфічним характером взаємодії з учнями цього віку, так і зростанням вимог суспільства до рівня компетентності спеціаліста-превентолога та якості його професійної підготовки. Запобігти формуванню адиктивної поведінки можуть систематичні заходи соціальної профілактики, спрямовані як на осіб, які ще не спробували наркотиків, так і на тих, хто експериментує з наркотичними речовинами або вживає їх періодично. Багатоаспектна увага дослідників до вивчення проблеми профілактики наркоманії створила умови для визначення фундаментальних засад фахової діяльності соціальних педагогів, психологів, викладачів та інших педагогічних і науково-педагогічних працівників у цьому напрямку досліджень.

До питання наркоманії треба підходити всебічно, бо воно вимагає залучення величезних коштів і сил. Крім того, все суспільство повинно нести певну відповідальність за існування цього явища. Проблеми можуть бути вирішені лише тоді, коли суспільство буде з належною увагою до них ставитись, докладаючи всіх зусиль до їх викорінювання. Необхідно терміново і активно включитися у боротьбу з наркоманією, використовуючи для цього весь арсенал доступних засобів. Для того, щоб успішно здійснювати виховну діяльність, соціальному педагогу слід оволодіти мистецтвом виховання, конкретними педагогічними методами, насамперед методами виховання. Їх поділяють на чотири групи.

1. Методи формування свідомості особистості (бесіда, лекція, методи дискусійного характеру, переконання, навіювання, метод прикладу).

2. Методи організації діяльності, спілкування та формування позитивного досвіду суспільної поведінки (привчання, тренування, педагогічна вимога, громадська думка, створення виховуючих ситуацій, метод прогнозування).

3. Методи стимулювання діяльності і поведінки (гра, змагання, заохочення, покарання).

4. Методи самовиховання (самопізнання, самостановлення, саморегуляція).

Успішно оволодіти переліченими методами майбутні соціальні педагоги можуть у ході вивчення навчальних дисциплін «Теорія та історія соціального виховання» і «Технології виховної роботи соціального педагога».

В ході підготовки соціальні педагоги повинні навчитися визначати, яка інформація буде корисна для учнів відповідного віку та соціального походження, стежити, щоб інформація з профілактики зловживання наркотиками подавалася невеликими порціями у поєднанні з розвитком в учнів уміння приймати рішення і долати труднощі, а також переконаності та впевненості в собі. Може бути корисним відвідування соціальними педагогами лікувального або реабілітаційного центру чи інший різновид громадської діяльності, пов'язаної з питаннями здоров'я, розробки плану профілактичних заходів відносно зловживання наркотиками. Реалізувати ці завдання майбутні соціальні педагоги можуть під час проходження таких практик: професійно орієнтованої (ознайомчої); професійно орієнтованої (волонтерської); соціально-педагогічної; психолого-педагогічної (діагностичної); психолого-педагогічної (профілактичної).

Спеціальна підготовка дозволяє соціальним педагогам більш компетентно розпізнавати учнів, в яких можуть бути проблеми з алкоголем і наркотиками, й застосовувати належні заходи втручання. Така підготовка розширює їх пізнання стосовно профілактики вживання психоактивних речовин. Основою для ефективної підготовки соціальних педагогів у галузі просвіти з питань профілактики зловживання наркотиками можуть стати принципи навчання дорослої аудиторії.

Соціальному педагогу слід виходити з того, що педагогічна профілактика вживання наркотичних речовин являє собою складову частину у багатогранній виховній діяльності. Традиційно поширена думка, що потреба у профілактичній діяльності виникає при наявності певного відхилення у поведінці. В цьому є сенс, але з іншого боку, наявність вираженої пронаркогенної ситуації в середовищі життєдіяльності сучасного підлітка обумовлює необхідність проведення соціально-педагогічної профілактики вживання наркогенних засобів як постійної, принаймні на сучасному етапі розвитку нашого суспільства, захисної функції соціалізації неповнолітнього. Виникає необхідність проведення профілактики адиктивної поведінки в усіх вікових групах, і, безумовно, починаючи з

дошкільного віку [4, с. 101]. Адже відомо, що значну роль у розвитку людини відіграє період раннього дитинства. Саме цей час закладаються відчуття, які можуть зіграти особливу роль у виборі життєвого шляху людини.

Розглянемо основний зміст реалізації надання соціально-педагогічних послуг і необхідні для цього знання та навички з певних дисциплін, які вивчаються майбутніми соціальними педагогами:

соціально-педагогічне консультування, що повинно забезпечувати батьків підлітків необхідними знаннями про особливості виховного спілкування з дітьми, їхнього виховання й розвитку, формування подружніх і сімейних стосунків; сприяти попередженню і подоланню педагогічних помилок у міжособистісних стосунках у сім'ї («Соціально-педагогічне консультування»);

педагогічне обстеження та діагностика підлітків із використанням сучасних тестів та засобів всебічного вивчення особистості і об'єктивної оцінки її стану, встановлення форми й ступеня соціальної дезадаптації, що повинно забезпечувати ефективність педагогічних послуг, а також надавати необхідну інформацію про обсяг та основні напрями педагогічної корекції особистості («Психодіагностика», «Основи психокорекції і психогігієни»);

педагогічна корекція, що повинна забезпечити кваліфіковану й ефективну педагогічну допомогу батькам (у формі бесід, роз'яснень, методичних порад, рекомендацій) для подолання та виправлення припущених ними педагогічних помилок чи конфліктів у сім'ї, що є травмуючими для дітей, а також у виправленні неадекватних батьківських настанов і форм поведінки в їхньому вихованні («Педагогіка сімейного виховання», «Самовиховання і саморегуляція особистості», «Соціальна педагогіка»);

набуття належного ступеня й сталості соціальних навичок, які формуються та закріплюються у клубній і гуртковій роботі, навчальних тренінгах та інших навчальних заходах щодо безпечної поведінки й позитивного соціального спілкування, формування у підлітка позитивних інтересів, у тому числі у сфері дозвілля, сприяння сімейному вихованню дітей («Соціально-педагогічна робота у сфері дозвілля», «Технології соціально-педагогічної діяльності», «Методика роботи з дитячими і молодіжними організаціями», «Психотренінг»);

соціальне інспектування належного надання соціальних послуг за допомогою системи заходів, які реалізують нагляд, аналіз, експертизу, контроль за здійсненням соціальних програм, їх відповідність потребам та складним життєвим обставинам отримувачів, а також соціальне інспектування умов життєдіяльності, морального, психічного і фізичного стану дітей та молоді для забезпечення їхніх прав, свобод і законних інтересів («Правознавство», «Основи соціально-правового захисту особистості», «Соціально-педагогічне проектування», «Соціально-педагогічна профілактика правопорушень») [4, с. 101].

Профілактика ґрунтується на своєчасному виявленні та виправленні негативних інформаційних, педагогічних, психологічних, організаційних, факторів, що зумовлюють відхилення у психологічному та соціальному розвитку підлітків і молоді, в їхній поведінці, стані здоров'я, а також в організації життєдіяльності та дозвілля.

За основу нами була прийнята класифікація Всесвітньої організації Охорони здоров'я, яка пропонує поділ профілактики на первинну, вторинну і третинну.

Первинна профілактика найбільш масова та найбільш неспецифічна, її контингент включає загальну популяцію дітей, підлітків і молоді, а метою є формування активного, адаптивного, високофункціонального життєвого стилю, спрямованого на здоров'я. Первинна профілактика є найбільш ефективною. Зусилля її спрямовані не стільки на попередження хвороби, скільки на формування здорового способу життя. Первинна профілактика має такі завдання: вдосконалювання, підвищення ефективності використовуваних молоддю людиною активних, конструктивних поведінкових стратегій; збільшення потенціалу особистісних ресурсів (формування позитивної, стійкої Я-концепції, підвищення ефективності функціонування соціально-підтримуючих мереж, розвиток емпатії, внутрішнього контролю власної поведінки й т.д.). Основними способами реалізації первинної профілактики є: навчання здоровому способу життя: усвідомлення, розвиток і тренування визначених умінь справлятися з вимогами соціального середовища, керувати своєю поведінкою; також надання дітям та підліткам психологічної і соціальної підтримки адекватними підтримуючими системами й структурами. Виконання завдань первинної профілактики повинне здійснюватися фахівцями в цій галузі – психологами, медичними і соціальними психологами й педагогами. На жаль, лише з допомогою таких методів, як посилення пропаганди шкідливості наркотиків, більш жорсткий соціальний контроль за

поведінкою осіб, які вживають наркотичні речовини, ізоляція наркоманів тощо, неможливо досягти успіху у боротьбі з наркоманією.

Отже, налагодження дієвої профілактики наркоманії можливе після виконання цілого комплексу дій. Для його забезпечення необхідна команда кваліфікованих фахівців, до складу якої можуть входити: соціальні працівники, лікарі, психологи юристи, працівники системи освіти і, звичайно, соціальні педагоги. Основний зміст реалізації надання соціально-педагогічних послуг із профілактики вживання наркотичних речовин і необхідні для цього знання та навички набуваються майбутніми соціальними педагогами впродовж усього періоду навчання у вищому навчальному закладі. Вивчення дисциплін соціономічного профілю і проходження практик у певних установах та закладах дозволяє соціальним педагогам більш компетентно розпізнавати підлітків, в яких можуть бути проблеми з уживанням наркотичних речовин і застосовувати належні заходи втручання.

Вважаємо, що головне у боротьбі з наркотизацією – це, перш за все, політика держави, спрямована на забезпечення зниження рівня залежності людини від цих явищ. Нинішній стан реформування такий, що на одному полюсі йде зубожіння населення, на іншому, навпаки, – накопичується багатство. В таких умовах боротьба з наркотизацією навряд чи має перспективи. До того ж, необхідно зняти протиріччя в законодавстві: вживання наркотиків не заборонено, а переховування, крадіжка та збут їх переслідуються законом. Якщо вживання не заборонено, тоді доречний перехід на контрольований лікарями дозвіл їх придбання через аптеки (апробований у деяких країнах), але в наших умовах, в наших традиціях та й у наших інтересах – заборона вживання наркотиків.

Список використаної літератури

1. Оржеховська В. М. Проблеми алкоголізму та наркоманії серед неповнолітніх та молоді // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 6-7. – С. 43-46
2. Просветительская работа в школах по вопросам профилактики злоупотребления наркотиками. Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности. – Нью-Йорк, 2003. – 78 с.
3. Соболев В. А., Белоусов Ю. Л., Подгорный И. А. Центр первичной профилактики наркотизма: методологическое и организационное обеспечение. – Харьков : Финарт, 2002. – 80 с.
4. Тютюнник О. В. Деякі аспекти підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики вживання підлітками психоактивних речовин / Г. Я. Майборода, О. В. Тютюнник // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». – Черкаси, 2008. – Вип. 123. – С. 99-104.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Романовська Людмила Іванівна.

Стаття надійшла до редакції 01.12.13.

Сынук Н. В. «Особенности подготовки будущих социальных педагогов к профилактике употребления подростками наркотических веществ».

В статье раскрыты общие требования к подготовке социальных педагогов, которые будут заниматься профилактикой злоупотребления наркотических веществ. Образование по вопросам профилактики злоупотребления наркотиками будет более эффективным, если социальные педагоги получат формальную специальную подготовку, будут иметь возможность регулярно получать консультации и поддержку. Потребность в опытных специалистах в сфере профилактической работы требует изменения приоритетов в направлениях подготовки социальных педагогов в высших учебных заведениях в указанной деятельности, а именно: обеспечение профессионально ориентированного и деятельностно практического обучения специалистов.

Ключевые слова: подготовка социальных педагогов, профилактика злоупотребления наркотиками, методы обучения, жизненные навыки.

Syniuk N. «Features prepare future social workers for the prevention of drug use by teenagers».

The article revealed the general requirements for the preparation of social teachers concerned with the prevention of substance abuse. Education on prevention of drug abuse will be more effective if social teachers receive formal specialized training, will be able to receive advice and support. The need for skilled specialists in the field of prevention work requires a change in priorities in the areas of training social workers in institutions of higher education to the designated activities, namely providing professionally-oriented and action- practical training. Establishing effective drug abuse prevention possible after perform a set of actions. To achieve it requires a team of qualified professionals, which structure may include social workers, doctors, psychologists, lawyers, education and, of course, social pedagogues. The main content of this provision of social and educational services for the prevention of drug use and the necessary knowledge and skills explored future social teachers throughout the period of study in higher education. Study subjects sotsionomice profile and practice in certain institutions and social institutions allows teachers more competent students identify where there may be problems with drugs, and apply appropriate interventions.

Keywords: training of social teachers, drug abuse prevention, teaching methods, life skills.